

Summary

Kalynowski B. International legal standards organization and functioning of local public authorities.

In this article the international legal standards for the organization and functioning of local public authorities. Defined by the legislative recognition of the level of local democracy Ukraine Rada standards of Europe and the European Union. Proposed changes to the Constitution and laws of Ukraine in the context of internationally fixed on the foundations of the organization, functioning and responsibilities of bodies and officials of local public authorities.

Key words: international standards, the Council of Europe, local public authorities, organization, operation, local elections, local government.

УДК 342.721

А. А. ГРИНЬ

*Андрій Анатолійович Гринь, здобувач ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

Лише після 12 років, як почали з 28 червня 2001 р. в Україні діяти конституційні гарантії в ході кримінального процесу, був ухвалений у новій редакції Кримінальний процесуальний кодекс, у якому було запроваджено традиційний для більшості європейських країн інститут негласних слідчих (розшукових) дій. У країнах Центрально-Східної Європи, які межують з Україною та входять у Вишеградську четвірку, такі гарантії набули чинності раніше, і стосовно застосування негласних слідчих дій існує вже певна практика парламентського та судового контролю. Тому виникає питання, на якій підставі та на якій стадії застосування негласних слідчих застосовується парламентський і судовий контроль. Також з цієї точки зору важливою є практика Європейського суду з прав людини, на розгляді якого були скарги щодо правомірності таємного стеження з боку держави за приватними особами. Це дає змогу визначити певні допустимі межі втручання держави у приватне життя особи при здійсненні негласних дій і відмежувати їх від іншої діяльності поліції та спецслужб, пов'язаних із запобіганням та припиненням злочинної діяльності.

Метою цієї статті є визначення природи негласних слідчих дій у світлі конституційних гарантій прав людини. Відповідно до покладеної мети у першій частині буде здійснено компаративний аналіз конституційних гарантій недоторканності приватного і сімейного життя, житла і комунікацій особи в Польщі, Словаччині, Угорщині, Чехії, які входять до Вишеградської четвірки і їхня правова система є близькою до правової системи України як постсоціалістичної країни. У другій частині буде розкрито допустимі межі втручання у приватне життя особи у ході здійснення негласних слідчих дій. Наприкінці буде відмежовано негласні слідчі дії від оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності у контексті конституційних гарантій недоторканності приватного життя особи.

1. Порівняльно-правовий аналіз конституційних гарантій недоторканності приватного і сімейного життя, житла і комунікацій особи. У цій частині роботи буде проведено компаративний аналіз допустимих меж втручання у приватне та сімейне життя особи при здійсненні негласних слідчих дій у Польщі, Словаччині, Угорщині, Чехії та Україні. Звертається також увага на взаємозв'язок цих юридичних конструкцій із фундаментальними принципами права.

Польща. Згідно з Конституцією Польщі 1997 р.¹ людська гідність визнається в якості основоположної конституційної цінності, яка підлягає захистові державою і визначає зміст конституційних прав і свобод. Воно визнається непорушним, що визначає обов'язки захисту органів публічної влади (ст. 30). Це є ключовим положенням Конституції, оскільки так звана «Мала Конституція» 1993 р. не містила «каталогу» прав і свобод людини і її положення про гідність людини, належну правову процедуру та верховенство права давали змогу формулювати Конституційному Трибуналу сутнісний зміст прав і свобод людини, виходячи із засад пропорційності. Саме протягом періоду 1993–1997 рр. було закладено основу для розуміння меж втручання влади у приватне життя особи, що якраз стосується визначення допустимих меж здійснення таємного стеження за особою, що й становить основу розуміння природи негласних слідчих дій, їх процесуального забезпечення.

Це також може слугувати поясненням того, що Конституція Польщі доволі стисла за змістом щодо допустимих меж обмежень приватного життя особи, які і визначають правомірні підстави здійснення негласних слідчих дій. Основним критерієм для визначення правомірності негласних слідчих дій слугує принцип пропорційності, адже втручання згідно із Конституцією забороняється у приватне життя особи (ст. 47), охорона таємниці комунікації (ст. 49), недоторканність житла (ст. 50), лише на підставі закону можна розкрити інформацію, що стосується особистості (ст. 51).

Словаччина. Стаття 13 Конституції Словаччини² визначає доволі детально зміст принципу пропорційності, що є підставою для обмеження конституційних прав і свобод. Згідно із цим принципом обмеження прав людини може здійснюватися лише на основі закону, вони мають бути однакові для всіх і обмеження можуть здійснюватися відповідно до сутності та змісту цих права, а також відповідно до встановленої мети. Стаття 19 Конституції відіграє своєрідну методологічну роль у контексті нашої тематики, оскільки охоплює гідність особи, повагу до приватного життя, недоторканність особистих даних людини. Подібно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тут же зроблено загальне застереження щодо заборони втручання у приватне та сімейне життя.

Забороняється свавільне, без рішення суду, проникнення в житло. Проникнення має відповідати меті проведення розслідування злочинів та кримінального провадження у цілому. Винятки допускаються з міркувань інтересів у демократичному суспільстві лише з метою захисту життя і здоров'я, майна, прав і свобод інших людей та попередження серйозної загрози громадському порядку (ст. 21). Стосовно захисту таємниці переписки та кореспонденції особи встановлюється загальна заборона, відступи від якої можливі лише із додержанням загального принципу пропорційності (ст. 22). Як бачимо, принципи поваги до гідності людини та пропорційності є основним критерієм правомірності при здійсненні негласних слідчих дій згідно із положеннями Конституції Словацької Республіки.

Угорщина. Стаття I Основного закону Угорщини³ визначає, що права людини є непорушними і невід'ємними, а також засади пропорційності в разі втручання держави у сферу прав і свобод людини, яке не може посягати на їхній сутнісний зміст. Людська гідність визнається непорушною (ст. II).

Стаття VI гарантує повагу до права на приватне і сімейне життя, житло, комунікації та добру репутацію особи; у рамках цього захисту гарантується недоторканність персональних даних та доступ до власних персональних даних у документах органів публічної влади. Важливу роль у розвитку зазначених положень відіграє судова практика, насамперед Конституційного Суду, оскільки допустимі межі втручання у здійснення цих прав є предметом судового контролю. Хоча також слід мати на увазі й ефективність парламентського контролю, який за домінування блоку ФІДЕС-Йоббік в угорському Парламенті є наразі хіба що номінальним.

Чехія. Чеська Хартія основних прав і свобод⁴ подібно до ст. 13 Конституції Словаччини містить застереження про допустимі межі обмеження прав і свобод людини на засадах пропорційності (ст. 4). Стаття 7 Хартії встановлює загальну заборону втручання у приватне і сімейне життя. Статті 12 та 13 Хартії подібно до положень ст.ст. 21 і 22 Конституції Словаччини визначають гарантії від неправомірного проникнення у житло та таємницю переписки чи іншої кореспонденції індивіда. Така спільність у правовому регулюванні конституційних гарантій прав людини пояснюється тісними зв'язками та пов'язаністю правових традицій Чехії і Словаччини.

Україна. Згідно з Конституцією України людська⁵ гідність визнається однією із основоположних конституційних цінностей, яка накладає обов'язки на державу щодо утвердження й забезпечення прав і свобод людини. На відміну від своїх сусідніх держав, положення конституцій яких проаналізовано вище, Конституція України не містить принципу пропорційності. Правда, у її проекті напередодні прийняття цей принцип містився у ст. 64, але з певних міркувань у ході ухвалення був вилучений.

Натомість у ст. 64 залишилися правила, які визначають, що обмеження у правах і свободах людини допускається лише у випадках, передбачених Конституцією, а в умовах воєнного і надзвичайного стану не допускаються деякі із конституційних прав і свобод. Однак гарантії недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування та іншої кореспонденції (ст. 31), заборона втручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) за таких обставин можуть бути обмежені на умовах та підставах, визначених у законах, із зазначенням строків таких обмежень. Такі положення Конституції допускають втручання у здійснення цих прав і певні їхні обмеження на основі закону, які подібні до відповідних заходів у порівнюваних країнах регіону.

2. Допустимі межі втручання у приватне життя та природа негласних слідчих дій. Для з'ясування допустимих меж втручання у сферу приватного життя необхідно звернутися до основних постулатів сучасного конституціоналізму. Адже йдеться про правомірність збору певних даних про особу, що є певним втручанням у її приватне життя.

Як слушно наголошує Ондраш Шайо, з посиланням на концепцію французького конституціоналіста Сьейєса, що обмеження природних прав допустимо лише в інтересах збереження подібних прав інших осіб, а не заради якихось іманентних обов'язків. Обмеження цих прав може встановлювати лише закон.

Подібно до американської концепції, це виражає сутність зв'язку між конституціоналізмом та основними правами (хоча і не зводить проблему до єдино можливого рішення). Конституціоналізм визначає, наскільки можна обмежувати визнані основними права або, навпаки, наскільки ці права обмежують владу, що утворює державу. У цій формулі фігурують дві змінні, що залежать, принаймні на перший погляд, від держави і, відповідно, від законодавця:

1) хоча існують основні права, що обмежують державу, але які саме права вважаються такими, це значною мірою залежить від рішення законодавця;

2) наскільки законодавець обмежений в обмеженнях, також залежить головним чином від вибору держави⁶.

Справа полягає в тому, щоб визначити розумний баланс щодо забезпечення стабільності конституційного порядку та захисту прав людини. Насправді захист цих положень є колізійним і породжує постійний конфлікт, який інколи здається таким, що заганає вирішення проблеми у глухий кут. Тобто, проблема потре-

бує балансування. Вимога до держави щодо поваги людської гідності та визначення допустимих меж втручання у сферу внутрішнього вибору особою варіанта поведінки є джерелом такого балансування: на одній шальці терезів лежить стабільність конституційного порядку, на другій – гідність та автономія особи.

Пошук такого балансу, як правило, здійснюється у рамках концепту належної правової процедури, що розглядається як основа конституційних гарантій прав і свобод людини та обґрунтування легітимності дій публічної влади, спрямованих на захист конституційного порядку. За висловом судді Верховного Суду США Франкфуртера, який він ще виразив під час Холодної війни:

«Належна правова процедура, на відміну від деяких правових норм, це не технічна концепція з фіксованим змістом, що не відносяться до часу, місця і обставин. Виражаючи у своєму кінцевому результаті узаконене справедливе поводження, яке було розвинене протягом багатьох століть в англо-американській конституційній історії та цивілізації, «належна процедура» не може бути поміщена підступно у в'язницю в межах будь-якої формальності. Представляючи глибоке співвідношення справедливості між людьми, а більш конкретно між особистістю і державою, «належна процедура» складається з історії, розуму, послідовності рішень, а також впевненості у міцності демократичної віри, яку ми сповідуємо»⁷.

Право на суд між рівними та вирішення всіх справ, пов'язаних із забезпеченням конституційного порядку, є фундаментальною основою для вирішення питання про легітимність діяльності держави, спрямованої на запобігання та припинення підривної, терористичної діяльності, діяльності організованої злочинності тощо. Така превентивна діяльність за своїм характером є таємною і вона має сенс лише за умови додержання вимог конспірації та конфіденційності. Однак, попри все, згідно із вимогами належної правової процедури саме судовий контроль за здійсненням такої діяльності забезпечує її легітимність та додержання балансу публічного й приватного інтересу. Додержання поліцією і спецслужбами допустимих меж втручання у приватне життя в ході таємного стеження можливе лише за умов їх відповідності встановленим у законі процедур контролю.

Існують різні механізми такого контролю, однак за будь-яких умов судовий контроль тут не превалує. Це пов'язано із таємним режимом стеження та застосування негласних слідчих дій, які без додержання режиму таємності втрачають свій сенс і легітимну мету. За таких умов необхідний аналіз наступних механізмів контролю за діяльністю поліції та спецслужб: а) ступінь деталізації на рівні законів порядку здійснення негласних слідчих дій; б) додержання ними меж свободи розсуду при прийнятті регуляторних актів, які конкретизують положення законів щодо негласних слідчих дій і не підлягають оприлюдненню; в) інтенсивність, щільність та ефективність парламентського контролю за їхньою діяльністю у сфері національної безпеки і оборони; г) альтернативні механізми підзвітності та підконтрольності поліції і спецслужб у застосуванні негласних слідчих дій, зокрема, прокуратурі та омбудсману; д) судовий механізм контролю щодо наявності достатніх та обґрунтованих підстав застосовувати негласні слідчі дії, зокрема, які включають таємне стеження за особою та прослуховування розмов, стеження за її іншими засобами комунікації.

Ці висновки підтверджуються практикою Європейського суду з прав людини. У справі Клас та інші проти ФРН⁸ ЄСПЛ наголосив на тому, що в Німеччині існує система парламентського контролю шляхом періодичного звітування поліції та спецслужб щодо застосування практики таємного стеження за жителями. Зокрема, було наголошено, що в Німеччині «діє система стеження, у зв'язку з чим поштова кореспонденція, поштові та телекомунікаційні засоби зв'язку будь-кого у Федеративній Республіці Німеччини потенційно можуть стати об'єктом стеження, про що ця особа може навіть і не дізнатися, якщо не буде допущено необачності чи якщо її не сповіщатимуть про це після таких заходів... Цією мірою законодавство, що розглядається, безпосередньо обмежує права всіх користувачів чи потенційних користувачів поштових і телекомунікаційних послуг у Федеративній Республіці Німеччини. Крім того, як слушно зазначили представники Комісії, сама по собі така загроза стеження дає підстави заявляти про те, що вона обмежує свободу спілкування за допомогою поштових і телекомунікаційних засобів зв'язку, становлячи тим самим пряме втручання в гарантоване статтею 8 [Конвенції] право всіх користувачів чи потенційних користувачів».

Тому таке втручання у приватне життя є виправданим задля охорони інтересів у демократичному суспільстві, але воно підлягає обмеженням. Такі заходи спрямовані на попередження загроз сповзання суспільства до авторитаризму, витончених форм шпигунства, тероризму та підривної діяльності (п. 48). Далі Суд доволі докладно аналізує доречність і обґрунтованість застосування засобів таємного стеження у діяльності поліції і спецслужб, а також систему контролю за їх здійсненням через парламентський комітет та спеціальну Комісію 'G10', якій міністр має звітувати щомісяця про вживані заходи в ході проведення таємного стеження. Суд визнав ці органи контролю незалежними від поліції та спецслужб Німеччини і такими, що забезпечують ефективний контроль від можливих зловживань. Наступний контроль за правомірністю таємного стеження зумовлений тим, що допускається судовий контроль у разі, якщо особа, за якою таке велося, не була сповіщена належним чином з метою подальшого відшкодування заподіяної їй шкоди в ході такого стеження.

Насамкінець зазначимо. Суд у п. 58 формує важливе положення, згідно з яким: «Діяльність або небезпека, проти якої спрямовано конкретний ряд заходів стеження, може, після припинення таких заходів, тривати протягом років, навіть десятиріч. Сповіщення кожної особи після припинення за нею таємного стеження про такий захід може становити досить суттєву перешкоду реалізації довготривалої мети, для якої із самого початку і встановлювалося стеження. До того ж... сповіщення може спричинити розкриття робочих методів та об'єктів, з якими працюють розвідувальні служби, і, можливо, навіть призвести до розголошення особи їхніх агентів». У світлі таких висновків контрольний механізм також має бути спрямований на забез-

печення ефективності діяльності поліції і спецслужб, спрямованої на протидію шпигунству, тероризму, підривної діяльності та іншим загрозам національній безпеці.

3. Ступінь конкретизації у законодавстві України негласних слідчих дій у світлі конституційних гарантій недоторканності особистого та сімейного життя, житла і комунікацій особи. Основними законодавчими актами, що конкретизують положення про конституційні гарантії при здійсненні негласних слідчих дій, є Кримінальний процесуальний кодекс⁹ (далі – КПК), закони, що регулюють оперативно-розшукову¹⁰ і контррозвідувальну діяльність¹¹.

Глава 21 КПК встановлює правила застосування негласних слідчих дій, під якими має на увазі різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК (ст. 246). КПК відносить до негласних слідчих дій такі, які проводяться лише у разі, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. До таких дій КПК у ст.ст. 260–264, 267, 269–272, 274 та 275 відносить: аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, її огляд і виїмку, зняття інформації із (транспортних) телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних мереж, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, спостереження за особою, річчю або місцем, моніторинг банківських рахунків, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, використання конфіденційного співробітництва.

З точки зору принципу верховенства Конституції також слід проаналізувати законодавство про оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність.

Українське законодавство намагається передбачити всі випадки застосування заходів у ході оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. Згідно зі ст. 6 Закону про оперативно-розшукову діяльність підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України; реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співпрацюють або співпрацювали з розвідувальними органами України та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках;

3) потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Закон про оперативно-розшукову діяльність містить дещо ширше коло підстав для забезпечення легітимної діяльності суб'єктів, які здійснюють діяльність, спрямовану проти національної і громадської безпеки, а також підривну та терористичну. Зокрема, у силу п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону оперативно-розшукові підрозділи можуть вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення й припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Стаття 8 Закону тісно пов'язана із положеннями глави 21 КПК, яка регулює порядок здійснення негласних слідчих дій. Поза межами глави 21 КПК ч. 1 ст. 8 зазначеного Закону передбачає такі повноваження оперативно-розшукових підрозділів (пункти 3, 5, 13, 15, 16, 18, 19):

– порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь у їх проведенні;

– проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

– мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

– отримувати від юридичних чи фізичних осіб безплатно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

– використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

– створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

– застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами, що регулюють їхню діяльність.

Зазначені повноваження підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, можуть застосовуватися лише тією мірою, якою вони забезпечують проведення негласних слідчих дій. Це пов'язано із питаннями допустимості доказів у кримінальному процесі та неприпустимості обвинувачення, що ґрунтується на доказах, які отримано внаслідок порушення встановленої законом процедури проведення негласних слідчих дій. Закон про контррозвідувальну діяльність у ст. 7 конкретизує окремі аспекти діяльності підрозділів відповідно до цілей контррозвідки. Такі цілі органів, які здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність, потребують ще свого ґрунтовного аналізу із точки зору пропорційності, тобто законності, необхідності та доречності застосування відповідно до легітимної мети, що має стати предметом окремого дослідження.

Отже, можемо зробити такі висновки. Порівняльно-правовий аналіз конституційних гарантії у ході здійснення негласних слідчих дій в окремих країнах Центрально-Східної Європи та України засвідчують подібність їхнього регулювання. Конституційні положення деяких країн (Польща, Угорщина) навіть є коротшими за форми, які вживаються у тексті Конституції України. Тому на ступінь забезпеченості конституційних гарантії істотно впливає практика парламентського та судового контролю за негласними слідчими діями. Виходячи із цього, у судовій практиці визначено певні критерії стосовно допустимих меж втручання у здійснення права на недоторканність права на особисте та сімейне життя, житло та комунікації особи. Такі гарантії забезпечують через періодичне звітуванням спеціалізованим комісіям та комітетам парламенту поліції та спецслужб, які здійснюють негласні слідчі дії. Безпосередньо судовий контроль за негласними слідчими діями допустимий після їх закінчення, що зумовлено суспільною необхідністю збереження таємності методів такої діяльності, конфіденційності даних про агентів та співробітників поліції і спецслужб, які здійснюють таку діяльність. Із реформування українського кримінального процесуального законодавства ціла низка прерогатив органів, що здійснюють оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність, не підпадають під ознаки негласних слідчих дій, вичерпний перелік яких дає глава 21 КПК. Однак оскільки оперативно-розшукова та контррозвідувальна діяльність здійснюється на основі законів, у яких доволі детально врегульовано порядок проведення відповідної діяльності, це не суперечить Конституції України і може сприяти досягненню легітимної мети щодо боротьби, запобігання й припинення шпигунства, підривної діяльності, організованої злочинності та загроз національній безпеці. Однак із точки зору судового контролю слід завжди мати на увазі, що у разі недодержання процедури належної фіксації фактичних відомостей у ході оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності такі відомості можуть визнаватися судом неналежними доказами у кримінальному провадженні.

¹ Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm>

² Ustava Slovenskej Republiky. Zbierka zakonov c. 460/1992 z 1. septembra 1992 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slpk.sk/dokumenty/ustava.pdf>

³ The Fundamental Law of Hungary (25 April 2011) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf>

⁴ Listina zaklandnich prav a svobod. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁵ Конституція України. – К.: Парламентське видавництво, 2016.

⁶ Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / Андраш Шайо. – М. : Юристь, 2001. – 296 с. – С. 277.

⁷ Joint Anti-Fascist Refugee Committee v McGrath 341 US 123 (1951).

⁸ Klass and Others v. Germany, 2 EHRR 214, Judgment on 6 September 1978.

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

¹⁰ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

¹¹ Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 р. № 374-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/374-15>

Резюме

Гринь А. А. Конституційні гарантії в ході проведення негласних слідчих дій у країнах Центрально-Східної Європи та України.

У статті визначено природу негласних слідчих дій у світлі конституційних гарантії прав людини. Здійснено компаративний аналіз конституційних гарантії недоторканності приватного й сімейного життя, житла і комунікації особи, розкрито допустимі межі втручання у приватне життя особи у ході здійснення негласних слідчих дій. Відмежовано негласні слідчі дії від інших видів правоохоронної діяльності у контексті конституційних гарантії недоторканності приватного життя особи.

Ключові слова: гідність людини, контррозвідувальна діяльність, негласні слідчі дії, оперативно-розшукова діяльність, права людини.

Резюме

Гринь А. А. Конституционные гарантии в ходе проведения негласных следственных действий в странах Центрально-Восточной Европы и Украины.

В статье определено природу негласных следственных действий в свете конституционных гарантий прав человека. Осуществлен компаративный анализ конституционных гарантий неприкосновенности частной и семейной жизни, жилища и ком-

муникаций лица, раскрыто допустимые пределы вмешательства в частную жизнь человека в ходе осуществления негласных следственных действий. Отделены негласные следственные действия от других видов правоохранительной деятельности в контексте конституционных гарантий неприкосновенности частной жизни лица.

Ключевые слова: достоинство человека, контрразведывательная деятельность, негласные следственные действия, оперативно-розыскная деятельность, права человека.

Summary

Gryn' A. Constitutional guarantees in during the undercover investigation in the Central and Eastern Europe and Ukraine.

The article defines the nature of the covert investigation in light of the constitutional guarantees of human rights. Comparative analysis of the constitutional guarantees of inviolability of privacy and family life, home and communications of the person is carried out. It is exposed admissible limits interference with private life a person in the implementation of undercover investigation. An undercover investigative action from other law enforcement activities in the context of constitutional guarantees inviolability of private life is separated.

Key words: counter-intelligence activities, human dignity, human rights, operational-search activity, undercover investigations.

УДК 342.7

Т. Н. ХАРАТЯН

Татевік Нерсесівна Харатян, здобувач Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, помічник судді Конституційного Суду України

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА СУМІЖНІ З НИМ ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Для з'ясування значення права людини на життя принципово важливим є визначення його місця у системі прав людини. Сьогодні помітною є тенденція до розширювального тлумачення конституційного права людини на життя шляхом доповнення його первинного базового змісту новими елементами, що частково збігаються зі складовими змісту низки інших прав, яка свідчить про еволюцію розуміння взаємозв'язків між правами людини та зростання взаємозалежності їх забезпечення.

З'ясування місця конституційного права людини на життя у системі прав людини є невід'ємною основою чи побічною частиною будь-якого дослідження, присвяченого вивченню цього права, адже саме воно забезпечує розуміння зв'язків відповідного права з іншими правами, без чого неможливо визначити ані його зміст, ані природу, ані значення. Вивчення системних зв'язків права людини на життя із іншими правами є предметом аналізу в роботах К. Бойла, О. Г. Рогової, А. В. Соловйова, М. П. Тиріної А. Л. Федорової та інших дослідників.

Значна кількість наукових робіт у сфері вивчення права людини на життя, особливо датованих початком ХХІ ст., підтверджує остаточний відхід від позитивістського розуміння зазначеного права. Водночас у цих роботах недостатня увага приділяється аналізу зв'язків між правом людини на життя та іншими тісно пов'язаними правами, виявленню суміжних або навіть спільних із іншими правами елементів змісту відповідного права.

Метою написання цієї статті є виділення підходів до розуміння місця конституційного права людини на життя у системі прав людини на основі вивчення зв'язків між цим правом та іншими тісно пов'язаними правами (суміжними правами).

Право людини на життя як найбільш важливе природне право закріплено не тільки у ряді найважливіших міжнародно-правових актів на всесвітньому та регіональних рівнях, але і є атрибутом майже будь-якої сучасної конституції. Це пояснюється тим, що для більшості держав самоочевидною є особлива важливість забезпечення захисту права на життя, оскільки всі інші права мають цінність допоки є жива людина, яка може їх реалізувати. Характерним для деяких зарубіжних конституцій є комплексне закріплення разом із правом людини на життя низки інших прав в одній статті. Так, у ст. 2 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина¹, яка має назву «Особисті свободи», закріплено право кожного на розвиток своєї особистості (частина перша), право кожного на життя та особисту недоторканність (частина друга). Крім цього, частина друга ст. 2 Основного Закону ФРН містить положення про те, що свобода особистості неперушна. Таким чином, право на життя в німецькій конституції представлено як особиста свобода, а отже, повинно сприйматись як таке, що має гранично широкий зміст та не варто розуміти лише як право на підтримання біологічного існування. Аналіз зазначеної статті Основного Закону ФРН може свідчити і про те, що право на життя разом із правом на особисту недоторканність максимально наближено до поняття «свобода особистості».